

D'esquerra a dreta, Israel Ramírez, Pere García Giménez, Maria Rubia i Maite Heredia. / JOAN SÁNCHEZ

Gitanos d'avui

Quatre joves representants de la minoria ètnica cultural més important d'Europa reflexionen al voltant de la seva identitat

JAVIER PÉREZ SENZ

Ser gitano no ha estat mai fàcil. Fa sis segles que els romà —així s'anomena als gitanos en la seva llengua pròpia, el romanó— van arribar a la Península Ibèrica, i només el fet d'haver conservat una identitat i una cultura pròpies, després d'haver suportat en aquest temps dures persecucions, repressió, assetjaments i un racisme que no s'atura, ha de ser considerat com un miracle de supervivència. Parlar de la identitat gitana en ple segle XXI tampoc és una tasca senzilla. La majoria dels aproximadament 12 milions de gitanos que viuen al món ho fan a Europa, on formen la minoria ètnica cultural més important. Però, segons Thomas Acton, professor d'Estudis Gitanos a la Universitat de Greenwich (Regne Unit), hi ha més de 100 grups diferents de gitanos arreu del món, i cap d'ells pot atribuir-se l'exclusivitat de ser el veritable poble Rom. Malgrat les diferències, tots

són i se senten gitanos, encara que no sempre sàpiguen expressar amb paraules aquest sentiment. De manera oficiosa —i les xifres sobre població gitana sempre ho són— hi ha aproximadament mig milió de gitanos arreu d'Espanya, la majoria dels quals resideixen a les comunitats autònomes d'Andalusia, Madrid i Catalunya. Són dades aportades per l'*Estudi sobre la població gitana de Catalunya*, publicat pel Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya, molt útils, tot i que els esforços fets a fi de saber quants gitanos hi ha a Catalunya ofereixen xifres que oscil·len entre els 30.000 i els 60.000, segons les fonts —la majoria viuen en medis urbans, a les ciutats més grans o a les més properes a l'àmbit metropolità de Barcelona.

Serveixin aquestes dades per situar, mínimament, la presència gitana a casa nostra, però no és aquest l'objectiu del present reportatge. Tampoc ho és descriure i analitzar la

situació de pobresa, els problemes de feina, habitatge i salut que pateixen, o les seves necessitats en l'àmbit de l'ensenyament, la formació professional o la projecció cultural. Qui desitgi conèixer quina és la situació real del poble gitano només ha de posar-se en contacte amb les associacions gitanes, cada cop més actives, que existeixen per tota la geografia catalana, o bé anar a la Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya (FAGIC), amb seu a l'Hotel d'Entitats (Concili de Trento, 313). I si necessita dades d'àmbit estatal i internacional, a la Unió Romani (www.unionromani.org).

La pretensió d'aquest reportatge és apropar-se a una definició, de les moltes possibles, de la identitat gitana, i fer-ho des de l'òptica de la joventut, a través de les idees i les confessions de quatre joves gitanos que, tot i que formen part, amb més o menys grau d'implicació, del moviment associatiu gitano català, parlen a títol personal i sense cap ànim de pontificar.

Passa a la pàgina 2

Gitanos d'avui

Ve de la primera pàgina
¿Què és ser gitano? "Aquesta és la pregunta del milió", diu Maite Heredia, antropòloga, filla d'un dels pioners del moviment gitano català, Manuel Heredia, i membre de l'Associació Gitana de Sabadell. "Respondre aquesta qüestió és tan complicat com explicar què és ser català, i si no, fixa't en les discussions sobre la identitat catalana que suscita la figura del candidat del PSC a la presidència de la Generalitat, Josep Montilla", diu riallera. "Ser gitana és sentir-se gitana i viure els valors de la cultura gitana, com el respecte als més grans, el valor de la família, la solidaritat. I per molt que la societat canviï, mentre ens sentim orgullosos de ser gitans, la identitat gitana seguirà existint. Estudiar m'ha donat coneixements per reivindicar millor els meus drets. Encara hi ha molts pares temorosos que, pel fet d'estudiar, els seus fills corrin el risc d'apair-se, siguin menys gitans, en definitiva, i no és així. Jo no em sento menys gitana pel fet de tenir estudis".

Als 30 anys acabats de fer, casada i amb dos fills, de 4 anys i de 18 mesos, Maite Heredia treballa actualment, amb una beca d'investigació de la fundació Jaume Bofill, en un projecte sobre noves tecnologies i promoció gitana que, precisament, ella concep com a una eina útil per difondre els valors culturals del poble rom. "El projecte és crear un portal a Internet sobre cultura gitana. Quan vaig arribar a la Universitat Autònoma de Barcelona

"Hi ha molts pares temorosos que, pel fet d'estudiar, els seus fills siguin menys gitans"

no havia vist un ordinador en la meua vida, i ara sóc una gran amant de les noves tecnologies. Internet és una eina fàcil d'usar per als nens gitans, i pot ajudar molt a l'hora de mostrar la realitat gitana".

Viure entre tradicions mil·lenàries, costums i lleis que es transmeten oralment de generació en generació i, alhora, ser una jove dinàmica, del seu temps, emprendedora, que concilia treball i maternitat, és la cosa més normal del món per a la Maite, que es considera un exemple més, com ho són els seus pares, del bon funcionament dels matrimonis entre gitans i països, i no es cansa de posar de relleu la importància vital de la família en el món gitano. "El sentit de la família gitana és una de les qüestions essencials de la nostra identitat, la unió familiar, que fa imprescindible el fet d'anar a l'hospital quan un familiar està greu, tot i que molts no ho entenguin i ho vegin com un problema. La manera d'expressar aquest sentiment d'amor familiar és pròpia del gitano, així de senzill".

El poble rom respira la seva cultura i la necessita per seguir vivint. Costums, art —el flamenc és la seva principal aportació, però no l'única, i aquí hi ha la insubstituïble rumba catalana—, gastronomia —el potatge gitano és el plat estrella—, es barregen amb un sistema de valors i una història comuna que forma part del ser i sentir-se gitano, tot i que les situacions de

La bandera de la comunitat romaní internacional, adoptada el 1971, que es pot veure a l'exposició del Museu Etnològic. / CARLES RIBAS

marginació han motivat que la seva cultura hagi estat més mirall que finestra. "El que és trist és que la gent tendeix a confondre aspectes típics de la marginació —pobresa, barraquisme— com si fossin propis dels gitans", es lamenta. "També hi ha gent que cau en el tòpic que tots els gitans saben cantar i ballar, o no són gitans. S'han d'eliminar els prejudicis i tòpics que pesen sobre nosaltres", insisteix la Maite.

La societat majoritària avança a ritme vertiginós. La vida gitana també avança, però molt

lents. Els seus oficis tradicionals —tractants de ramat, artesans de la forja i el vimet, esquiladors— ja formen part de la història. Actualment, l'ofici majoritari que exerceix el poble gitano a Catalunya és la venda ambulants (el precentatge arriba gairebé al 40%, segons l'Estudi sobre la població gitana de Catalunya). L'hostaleria, la construcció i la feina com a jornalers en el camp són altres exemples de les poques sortides laborals per a una comunitat que manté encara elevats índexs d'analfabetisme i en la qual pocs,

molts pocs, arriben a cursar estudis superiors (només un 0,2% ha finalitzat una carrera universitària, i un 0,46% l'està seguint, segons l'informe esmentat).

"La clau del nostre futur es troba en l'escola, però perquè els nens i nenes gitans vegin l'escola com alguna cosa seva és necessari que la seva cultura també estigui present a les aules, ni que sigui mínimament. Així se superarà la reticència d'alguns pares, que tenen por de portar els seus fills a una escola que no respecta les seves creences i valors", afir-

ma Pere García Giménez, de 31 anys, agent intercultural i president de la Coordinadora de Jo-

"Vull ser un ciutadà més de la Catalunya plural, amb els mateixos drets i deures"

ves Gitanos de Catalunya, a més de portar la vocalia de Joventut de la FAGIC.

Casat des dels 18 anys amb una gitana —tenen dues filles, de 9 i 3 anys—, Pere García porta amb orgull i emoció el fet de ser nét de l'entrançable *Tio Peret*, un dels impulsors del moviment gitano europeu i de l'associacionisme a Barcelona, a començaments dels setanta. Barcelona, de fet, va ser el bressol de l'associacionisme gitano, que va néixer al si de Càritas Diocesana i va tenir en la planta refinada, les bones maneres i la saviesa del *Tio Peret* el seu home de respecte més emblemàtic —a la comunitat romaní mai no han existit patriarques, terme encunyat pels mitjans de comunicació per simplificar el lideratge dels ancians, que desenvolupen un paper d'autoritat essencial en l'aplicació de la llei gitana.

"No es pot definir què és ser gitano", diu el Pere amb veu pausada i un somriure franc. "Vivim a Catalunya des de fa sis segles i en la nostra identitat hi ha la petjada dels nostres avantpassats. És un sentiment clar, tot i que jo no el sàpiga explicar, i el que vull és ser un ciutadà més de la Catalunya plural, amb els mateixos drets i deures. Al meu barri, Hostafrancs, i a Gràcia, els gitans sempre hem parlat català, amb absoluta normalitat", comenta.

El preocupa molt la imatge distorsionada del seu poble que ofereixen els mitjans de comunicació.

Passa a la pàgina 3

Mirar el futur sense perdre les arrels

L'origen del poble rom se situa al nord-oest de l'Índia, al Punjab. Cap a l'any 1000 van iniciar una diàspora, fugint de les guerres, que els va portar a Europa a començaments del segle XV. Arribats a la Península Ibèrica a través dels Pirineus, el primer document que dóna testimoni de la seva presència, conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, té data de 1425, quan el rei Alfons el Magnànim concedeix una cèdula de pas a Joan i Tomàs, els quals es fan anomenar comtes d'Egipte Menor, i que es dirigien en peregrinació a Santiago de Compostela. Justament del nom "Egipte menor" (*egipciano*) sorgirà la paraula *gitano*, que és com es coneixen en espanyol els romà. A partir d'aquell moment els gitans es dispersaran per la resta del país.

Sis segles de presència, marcada per dures etapes de repressió i aniquilació cultural, en les quals han viscut i superat tot un calvari com a poble. Va començar amb

la primera pragmàtica dels Reis Catòlics contra la població gitana, del 4 de març de 1499, i va tenir altres moments de cruel apogeu, com ara el 1539, quan Carles I dicta una pragmàtica per la qual es condemna els gitans a treballs forçats a les galeres o, data fatídica, el 30 de juliol de 1749, quan l'exèrcit de Ferran VII practica a tota Espanya la Gran Redada, confinant a la presó uns 12.000 gitans, un 40% dels quals moririen empresonats.

Per entrar en contacte, de manera ràpida i amena, amb la història i el present del poble gitano, paga la pena visitar l'exposició que el Museu Etnològic de Barcelona acull fins al juny del 2007, sota el títol de *Gitanos. La cultura dels rom a Catalunya*. L'exhibició, organitzada amb la col·laboració del Consell Municipal del Poble Gitano de Barcelona, apropa el públic als principals valors de la identitat del poble gitano a través de fotografies, la majoria de les quals són incèdites, cines que evocuen els oficis tradicionals, cartells i objectes, molts

d'ells aportats pels mateixos gitans.

Els comissaris de l'exposició —el mestre i antropòleg Josep Fornés, director de programes del Museu Etnològic, i la historiadora Dolors Mari— obren l'itinerari amb l'exode gitano i recorren, amb encert didàctic, sis segles de presència gitana a Catalunya, des de les etapes més dures, com les pragmàtiques antigitanes, la dramàtica petjada de l'holocaust —els nazis van assassinar mig milió de gitans— i la repressió sota la dictadura franquista, a la vida quotidiana. L'exposició evoca oficis tradicionals, molts d'ells desapareguts, les antigues fires de bestiar i l'ambient dels mercats.

Especial frescor i vitalitat desprenen les fotografies —la mostra ha evitat les gastades imatges que remetien al barraquisme i la mendicitat— del jove fotògraf Isidre G. Puntí, que retrata gitanos d'avui. Són escenes quotidianes preses a barris de forta presència romaní de Barcelona, Lleida, Girona, Perpinyà i la Camarag francesa.

Una sala de l'exposició *Gitanos: la cultura dels rom i Catalunya*, que es presenta al Museu Etnològic. / CARLES RIBAS

Ve de la pàgina 2

"Gairebé no reflecteixen els valors de la cultura gitana, només sortim a la televisió lligats a la crònica de successos, com si cada cop que un gitano comet un delictes el cometéssim tots. Pel mal cap d'un, ho paguem tots. És molt injust", diu pausadament, sense perdre mai el somriure.

A Pere li agrada fer-se preguntes sobre la seva identitat, voldria aprendre en profunditat el romanó, llengua comuna dels gitanos de tot el món, i veure com torna a agafar importància entre els joves la seva variant espanyola, el

romanó-kaló. "Es necessiten més eines per fer créixer l'autoestima i poder dir als més petits que estudiant podran ser el que vulguin, advocats, metges,

Lluitar contra el model de societat consumista és una altra de les seves preocupacions

models o esportistes. Que no estan predestinats a una determinada vida pel fet de ser gitanos, sinó que poden aspirar a

ser el que vulguin, sense que això signifiqui deixar de ser gitanos. Per això és essencial que la cultura gitana entri a les aules", diu el Pere.

Lluitar contra el model de societat consumista que els joves veuen habitualment a la televisió és una altra de les seves preocupacions. "Els gitanos no deixariem mai els nostres avis en un asil, ni sacrificariem la família per l'egoisme personal. La societat majoritària fomenta l'individualisme ferotge mentre que la nostra cultura es basa en la solidaritat, el benestar i la felicitat de la teva gent".

Una altra lluitadora nata, que es rebel·la davant la injustícia, la discriminació i qualsevol altra forma de racisme, és Maria Rubia, de 33 anys, soltera, mitjancera i dinamitzadora cultural en una escola, i membre del Secretariat de Promoció Sociocultural del Gitano Català. "És més difícil ser dona i gitana, patim una doble discriminació, ens exigeixen la capacitat de ser actuals i no deixar de ser gitanes. Però a pesar de les dificultats, cada cop hi ha més associacions de dones gitanes, perquè apostem més pel futur. La societat gitana va 50 anys per darrere de la

societat majoritària. Hi ha més masclisme, però és que fa 50 anys tota la societat era molt més masclista. Hi ha temor a perdre certs valors, però la valentia és dir als més joves que e la idea de progrés associat al llibertinatge no et fa progressar en res. Una altra cosa són els costums, però els valors, allò que es transmet de l'avi al nét, no canviaran".

La Maria afegeix més llum a la reflexió sobre la identitat romana. "L'esperit gitano és tan lliure que no es pot encasellar. Ser gitano és un sentiment, compartir unes tradicions, el respecte i amor als avis, la importància de la família i la capacitat d'expressar els nostres sentiments lliurement, sense barreres. La gent pensa que tots els gitanos som iguals i no és així. Som els grans desconeguts. Hem adoptat tradicions i costums d'altres llocs, però sense traïr la nostra identitat. Ens movem pel cor".

No suporta els prejudicis que associen perversament situacions de pobresa, marginalitat i delinqüència a la comunitat gitana. "La integració la dona la posició social. No és el mateix la situació en un barri com Hostafrancs, amb una ferma tradició sedentària, que al barri de la Mina de Sant Adrià, fruit de la migració andalusa. En realitat, la interculturalitat fa por. Ho veiem a l'escola, en les cançons que canten els nens. Són tants anys de dir-los, 'alerta amb el gitano', que continuen amb el patró exclouent. La lluita més necessària és aconseguir que a l'escola es parli de la cultura gitana, tot i que

"La lluita més necessària és aconseguir que a l'escola es parli de la cultura gitana"

sigui només un dia a l'any. S'ha de dotar les escoles d'eines educatives fetes pels mateixos gitanos per aconseguir l'enriquiment cultural de tots, base de la convivència".

Només des de l'educació i la formació cívica es llimaran els conflictes quotidians de convivència entre famílies gitanes i *paises*. Abandonar hàbits i costums que no s'adeqüen a la forma de viure de la societat general és un altre repte per enderrocar prejudicis. Maria Rubia lluita dia a dia contra aquests mals hàbits a l'escola, però denuncia la manca de referents gitanos a les aules, que ajudarien els adolescents a fer aquest pas. "Un adolescent gitano està perdut en la rebel·lia, atrapat en un doble conflicte: no es reconeix en la cultura majoritària i els pares no saben donar resposta a les seves necessitats. Se'ls ha d'ensenyar que ser gitano no és llençar un paper a terra, ni saltar-se les normes de convivència, ni fer el que els vingui de gust. Si et vénen dient: 'no parlo català perquè sóc gitano', els has de fer veure que ser gitano no és ser un inculte i que han de parlar català. Els nens són com esponges, necessiten referents per canviar els mals costums. I saber que pel fet d'estudiar no deixaran de ser gitanos, sinó tot el contrari, els farà guanyar autoestima".

'Kaló d'aquí', gitanos invisibles

IPS

L'espiritualitat gitana, el sentit religiós de respecte i memòria dels morts i un profund concepte de llibertat i providencialisme, arrelat amb la filosofia oriental, són valors presents en la cultura i la identitat gitana. Israel Ramírez, de 28 anys, els defensa com a antídote contra el consumisme i la competitivitat que avui regnen en la societat majoritària. Fill de l'ex-eurodiputat socialista Juan de Dios Ramírez-Heredia, pioner i impulsor del desenvolupament del moviment associatiu gitano espanyol i europeu, Israel ha posat el seu granet de sorra en la difusió de la realitat gitana dirigint la pel·lícula *Kaló d'aquí*, una petita ficció de 30 minuts concebuda per il·lustrar i omertar el debat sobre la identitat i la cultura gitana a les escoles que aquest mes veurà la llum en dvd, en el marc d'un projecte del Consell Municipal del Poble Gitano de Barcelona, òrgan consultiu de l'Ajuntament de Barcelona, del qual forma part el jove realitzador.

"La pel·lícula neix amb la voluntat de donar una imatge diferent dels gitanos. Als mitjans de comunicació, si surt un gitano és

perquè és artista, per un delictes o per viure en condicions infrahumanes. La resta, que som la gran majoria, treballem com qualsevol persona, però no sortim als mitjans. Som gitanos invisibles. Vivim en sintonia amb la societat, però no interessem perquè no responem als tòpics, a la falsa imatge dels gitanos. I aquests gitanos invisibles són els que protagonitzen la pel·lícula", explica Israel Ramírez.

El film, concebut com un conte sobre els gitanos de Barcelona, transcorre en una significativa jornada, el Dia Internacional del Poble Gitano, que se celebra cada 8 d'abril en record del primer Congrés Mundial Gitano, celebrat a Londres el 8 d'abril de 1971, on la comunitat romana internacional va adoptar la seva bandera —té dues franges, el blau del cel i el verd dels camps, i al centre la roda d'un carro, símbols de la llibertat, el valor suprem del poble rom— i el seu himne, l'emotiu *Gelem, gelem*.

"La trama gira al voltant d'una família gitana que arriba a Barcelona per celebrar el Dia Internacional del Poble Gitano. Per una confusió, un dels fills, Curro, es perd i decideix anar sol fins al lloc

de la celebració. El trajecte es converteix en una petita aventura iniciàtica a través de la qual Curro trobarà diferents personatges que li explicaran trets de la cultura i la història del seu poble que ell desconeixia", explica el realitzador.

Tots els actors que intervenen a *Kaló d'aquí* són gitanos —la majoria no s'havia posat mai davant d'una càmera— i la pel·lícula, tot i que de ficció, és en part documental, perquè cada actor fa una mica de si mateix. El nen protagonista i diversos actors provenen de l'Associació de Joves Gitanos d'Hostafrancs, que es va implicar molt en el projecte, segons explica Ramírez. "Està pensada per als nens i a ells s'adreça, com a material audiovisual per projectar a les aules, seguit d'un debat amb els alumnes. Vol ser, per tant, una eina útil que ajudi a parlar a classe sobre els gitanos. És necessari que a totes les escoles es dediqui una classe a explicar qui som els gitanos".

Cansat de tòpics i prejudicis, el jove apunta una altra mostra de la falsa imatge que la societat té dels gitanos. "Si a la feina la majoria no sap que ets gitano, quan se'n sabenta el primer que et diu és que

no sembles gitano. Creu que és un afalac i en realitat t'està insultant".

Coincideix amb Maite Heredia, Pere García i Maria Rubia al definir la identitat gitana com un conjunt de sentiments. "Difícilment trobarem més diversitat en una cultura que dins de la gitana, perquè existeixen trets comuns, però també diferències. No són iguals els gitanos de Triana, on la societat s'ha agitanat, que els de Santiago o Barcelona. L'essencial és l'esperit rom, un sentiment respecte de la vida i una forma d'actuar en conseqüència, viure els avatars de la vida d'una manera peculiar, marcada per una forma de sentir la vida. El pragmatisme, el fet de passar les penes cantant, ser insubmisos i anarquistes. La utopia de l'anarquisme l'han portat a la pràctica durant segles els gitanos: ni llei, ni estat, ni fronteres. El que passa és que el gitano espanyol i català és el més assimilat d'Europa. Ha perdut el seu idioma i, després de sis segles de persecució i repressió institucional, que no va parar fins a l'arribada de la democràcia, s'ha reinventat, sense deixar de ser diferent", explica amb vehemència.